

stupri, sed non est illatus in tentationem. Susanna tentata est, nec ipsa inducta vel illata in tentationem; multique alij utriusque sexus, sed Job maxime cujus admirabilis stabilitas in Domino Deo suo. Fiunt igitur tentationes per Satanam, non potestate ejus, sed permissu Domini, ad homines aut pro suis peccatis puniendos, aut pro Dei misericordia probandos et exercendos. Et interest plurimum in qualem quisque tentationem incidat; non enim in talem incidit Judas qui vendidit Dominum, in qualem incidit Petrus cum territus Dominum negavit. Sunt etiam humanæ tentationes, credo, cum bono quisque animo, secundum humanam tamen fragilitatem, in aliquo consilio labitur, aut irritatur in fratrem studio corrigendi, paulo tamen amplius quam Christiana tranquillitas postulat; de quibus Apostolus dicit: *Tentatio vos non apprehendat, nisi humana* (I Cor. x); cum idem dicat: *Fidelis Deus qui vos non sinet tentari supra quam potestis ferre, sed faciet cum tentatione etiam exitum, ut possitis tolerare* (ibid.); in qua sententia satis ostendit, non id nobis orandum esse ut non tentemur, sed ne in tentationem inducamur. Inducimur enim si tales incidere, quas ferre non possumus. Sed cum tentationes periculosæ, in quas inferri, atque incidere perniciosum est, aut prosperis temporalibus, aut adversis oriantur, nemo frangitur adversarum molestia, qui prosperarum delectatione non capitur.

Ultima et septima petitio est: *Sed libera nos a malo*. Orandum est enim, ut non solum non inducamur in malum quo caremus, quod sexto loco pe-

titur; sed ab illo etiam liberemur, quo jam inducti sumus. Quod cum factum fuerit, nihil remanebit formidolosum, nec omnino metuenda erit ulla tentatio; quod tamen in hac vita quamdiu istam mortalitatem circumferimus, in quam serpentina persuasionem inducti sumus, non sperandum est posse fieri, sed tamen aliquando futurum sperandum est. Et hæc est spes quæ non videtur. Tria in æternum manebunt; nam et sanctificatio Dei sempiterna erit, et regni ejus nullus est finis (*Luc. 1*), et perfectæ nostræ beatitudini æterna vita promittitur. Permanebunt ergo ista tria consummata atque cumulata in illa vita quæ nobis promittitur; reliqua vero quatuor, quæ petimus, ad temporalem istam vitam pertinere mihi videntur, quod primum est: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*; hoc ipso enim quod dictus est quotidianus panis, sive spiritalis significetur, sive sacramento, aut in victu iste visibilis, ad hoc tempus pertinet quod appellavit hodie. Et peccata nunc nobis dimittuntur, et nunc dimittimus; quæ harum quatuor reliquarum secunda petitio est. Tunc autem nulla erit venia peccatorum, quia nulla peccata. Et tentationes temporalem istam vitam infestant; non autem erunt cum perfectum erit quod dictum est: *Abscondes eos in abdito vultus tui* (*Psal. xxx*). Et malum a quo liberari optamus, et ipsa liberatio a malo, ad hanc utique vitam pertinet, quam et justitia Dei mortalem meruimus, et unde ipsius misericordia liberamur. Amen.

SYMBOLI APOSTOLICI EXPLANATIO

(Matth. ibid., ex eodem codice.)

Quando beatum legimus Paulum apostolum dixisse fidelibus: *Vos autem estis filii lucis et filii diei, non estis noctis neque tenebrarum* (I Thess. v); et iterum: *Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino* (Ephes. v); nulli licet ignorare per infidelitatem nos fuisse filios tenebrarum et noctis, et per fidem filios lucis effectos et filios diei; vel potius ipsi esse cœpimus lux in Domino per fidem, qui antea eramus tenebræ in nobis per incredulitatem. Ergo qui tantum beneficium per fidem adepti sumus, ut per eam eriperemur de potestate tenebrarum, et transferremur in regnum filii claritatis Dei, debemus summopere in ejusdem fidei virtutem de die in diem proficere, et cum apostolis a Domino petere, ut dignetur nobis adaugere fidem; quoniam per eam a dominio diaboli unusquisque eripitur, et regno Christi sociatur; per ipsam diabolo resistitur, et Deo propinquatur; per ipsam qui erant filii diaboli et filii mortis, efficiuntur filii Dei et filii re-

surrectionis. Cum hæc ergo ita absque ulla dubitatione sint, quis in tantum erit stultus, et salutis suæ contrarius, ut non omni intentione pietatis, et affectu puritatis quærat nunc cognoscere in fide quod visurus est post in specie? Quid enim reprehensibilis esse potest, quam quemquam professionem suam ignorare? cum Apostolus omnibus fidelibus præcipiat: *Estote, inquit, parati ad satisfactionem omni poscenti rationem vos de fide* (I Petr. iii). Quod si indecens est rationem fidei quærenti a nobis, non posse ore respondere, quanto erit inconvenientius quid unusquisque nostrum corde credere debeat, ignorare? Sed quod fidelium professio per totam divinorum librorum seriem, partim ænigmatibus involuta, partim rebus mysticis figurata, partim vero apertis sermonibus est prolata, nec possunt omnes homines Scripturam divinitus inspiratam, quæ talis est, secundum apostolum, ad docendum, ad corrigendum, ad erudiendum in Ju-

a itla, in tantum addiscere, ut hoc quod sequitur in omnibus impleatur; id est ut perfectus sit homo Dei ad omnia instructus; saltem verba apostolici Symboli ita unusquisque totius studii diligentia meditari humiliter, et cognoscere veraciter, et intelligere satagat, ut professionis suæ ex toto ignarus non inveniatur. Præsertim cum hujus Symboli verba ita sint pauca, ut nullus omnino excusari possit, quin ea memoriter tenere valeat; nisi forte quispiam ita sit pœcudeus, ut expers rationis merito judicetur.

De hoc namque Symbolo, quod dicitur apostolicum, ita auctoritas ecclesiastica tradit; sancti igitur apostoli cum adhuc in unum Jerosolymis consisterent, divisuri se ad prædicandum circumquaque Evangelium Christi, hoc Symbolum Spiritus sancti auctoritate ediderunt, confessionem fidei mirabili brevitate invicem conferentes; et inde appellatum Symbolum, id est *collationem*, vel *pactum*, quia id inter se ad invicem contulerunt, et ut indicium esset divisio [*cod. divis*] per diversas mundi partes prædicatoribus, ut ille verum Evangelium prædicare crederetur, qui hoc Symbolum nihil augens, vel demens, traderet auditoribus; in quo Symbolo totius (fidei) sacramenta idcirco tam brevi sermone signata sunt, ut nulli sexui, nulli ætati, nulli capacitati esset difficile ad tenendum. De hoc etiam Symbolo, vel Dominica oratione, dictum per Isaiam creditur: *Consummationem et abbreviationem audivi a Domino Deo exercituum super universam terram (Isa. xxviii)*; quæ consummatio, id est perfectio et abbreviatio, de tam sublimibus rebus hominis ingenio fieri nullatenus poterat, sed facta est virtute Creatoris; ut sancti, ut dictum est, prædicatores per universum mundum uniformem fidei tenorem Ecclesiæ auribus traderent, et omni ad fidem venienti facilis esset ad memoriæ commendandum.

Sed jam quid ejusdem textus Symboli dicat, in quantum Dominus donare dignatus est, advertamus; cum enim *credimus Deum*, et *credimus Deo*, *credimusque in Deum*, primo discernenda sunt hæc tria, et perspicendum quid commune sit, quid speciale, quid soli debeamus congrue Deo. Cum enim dicimus *credo Deum*, quid subaudiendum est, nisi *credo Deum esse*? Et utique non solum Deum credimus esse, sed credimus etiam et ea quæ fecit esse, sive sint spiritalia et invisibilia, sive corpora et visibilia. Nisi forte de ineffabili incommutabilitate Dei sermo est; nam ad comparationem incommutabilis illius essentiæ, ea quæ mutabilia condita sunt, tanquam non sint, hic ille solus esse dicitur, sicut ad Moysen ipse de se loquitur: *Ego*, inquit, *sum qui sum*. *Et dices filiis Israel: Qui est, misit me ad vos (Exod. iii)*. Et Psalmista: *Tu autem idem ipse es, cæli*, inquit, *peribunt (Psal. cxlv)*. Et beatus Job: *Ipse enim solus es (Job. xxxiii)*. Nam si non compararetur creatura Creatori, unamquamque rem in sua qualitate credimus esse; et tunc non solum Deum esse credimus, sed credimus

A esse quoque cœlestes virtutes, quia ab eo conditæ sunt. Credimus quoque esse et inferna; cœlum namque et terram non credimus, sed novimus; quoniam *fides argumentum est sperandarum substantia rerum non apparentium (Hebr. xi)*. Hic ergo primus modus non de solo Deo dici potest, sed et de rebus ab eo factis; et tunc demum non erit speciale soli congruens Deo. Secundo namque modo cum dicimus, *credo Deo*, quid est aliud nisi *credo ea quæ dicit Veritas*? credimus et ea quæ dicuntur a veracibus, id est vere sapientibus, quæ de Veritate loquuntur. Ergo neque hic modus erit specialis, qui soli competat Deo.

Tertio quoque modo quod dicimus, *credo in Deum*, de nullo alio similiter dicere possumus, neque de ulla re congrue unquam dici poterit. Hic ergo erit specialis modus, qui de solo supremo et vero Deo dicatur. Et quid est credere in Deum, aut quis credit in Deum, nisi cui fides ita est certa, ut scientia? cui fides intellectum aperit, qui intelligit non solum quia est, sed quia diligendus et colendus est; et quod sciendum intelligit facit, hoc est diligit Deum; ita ut non possit, id est non potest omnino peccare, ne forte offendat eum, quia et diligit. Et tali fide credere Deum, hoc est nasci a Deo; et de hujusmodi fidelibus loquitur Joannes apostolus, dicens: *Qui natus est ex Deo, non peccat, quia generatio Dei conservat eum (I Joan. v)*. Generationem Dei dixit nativitatem ex Deo; et nasci ex Deo hac fide renasci per Deum; id est ut credendo cognoscas, cognoscendo diligas, diligendo inoffense adhæreas; id est ut fidem et intellectum tuum dilectione monstres, et dilectionem ab obedientia patere facias. Illi autem qui voluntate peccant, etsi fide confitentur Deum, factis tamen, secundum apostolum, negant, quos etiam incredibiles dicit. Et hæc non idcirco dicimus, ut eos qui vere fideles sunt, sine peccato esse credamus, sed sine voluntate peccandi; nam etsi non voluntate, tamen subreptione aliqua, aut infirmitate, aut oblivione peccant utique, et propterea certa fide ad Deum quotidie clamant: *Dimitte nobis debita nostra (Matth. vi)*; et quotidie confidenter dicunt: *Credo in Deum*, id est Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum; quam credulitatem nulli alii debeamus, quia nullus aliud est Deus.

Credo igitur in Deum Patrem omnipotentem; cum enim dico *Deum*, nomen confiteor essentiæ, quia Deus nomen est essentiæ, totius videlicet Trinitatis naturæ, non unius tantum personæ: cum autem adjungo *Patrem omnipotentem*, specialem denuntio Patris personam. Nam cum de Deo loquimur, illa nomina, quæ ad substantiam ejus pertinent æqualia, sunt, et communia sunt Patri, et Filio, et Spiritui sancto; illa vero quæ personam designant, relativa dicuntur, et proprietates tantum indicant personarum. Ergo cum dicimus: *Credo in Deum*, cum Deus nomen sit substantiæ, totius videlicet Trinitatis vocabulum, quoniam tota Trinitas unius

est substantiæ, de tota Trinitate dictum accipiamus. Quia necesse est, ut cum indiscretæ majestatis deitate, differentiæ quoque ostendantur personarum, ideo adjungimus, *Patrem omnipotentem*; Pater namque relativum est nomen ad differentiam, vel proprietas personæ, quia qui genuit, non est filius, sed pater; sicut qui genitus est, non est pater, sed filius; et hæc est nominis relatio, ut ex nomine patris intelligatur filius, quia non est pater, nisi habeat filium; sicut ex nomine filii intelligitur pater, quoniam non potest esse filius, nisi qui genitus est a patre. Cum enim tota Trinitas sit Deus omnipotens, non tamen tota Trinitas est Pater, nisi forte ad creaturam referantur, cujus est Trinitas Deus Pater. In illa tamen summa Trinitate, solus ille qui genuit Filium est Pater, de quo dicitur *creatorem cæli et terræ*, quod licet de tota Trinitate dici possit, quia Trinitas sicut unus est Deus, ita unus creator, et unus gubernator, et rector; in hoc tamen loco idcirco proprie Patri assignatur creatio cæli et terræ, quia usus est Scripturæ dicere Deum Patrem omnia fecisse, sed per Filium cuncta fecisse, sicut in capite Geneseos de Patre Scriptura testatur: *In principio fecit Deus cælum et terram*. De Filio quoque in Evangelio: *Omnia per ipsum facta sunt* (Joan. 1). Unde in hoc Symbolo solertissime singula sunt verba pensanda, ut quidquid de Patre substantialiter dicitur, similiter intelligatur de Filio et Spiritu sancto; quidquid vero personaliter, soli assignetur Patri. Similiter etiam quidquid de Filio dicitur, si de substantia vel essentia dicitur, similiter quoque de Patre intelligitur; si de persona, soli tribuatur Filio. Simili quoque modo de Spiritu sancto intelligendum est.

Sequitur: *et in Jesum Christum Filium ejus unicum, Dominum nostrum*. Subauditur *credo*. Nullum hic locum calumniæ hæretica reperiet rabies, quia dicit de Filio *Dominus est*, non (*Deus*) est; quoniam secundum supra scripturam [ita cod. Num scripturæ rationem?] in nullum credere oportet, nisi in Deum. Deus ergo est Filius absque ambiguo, quia et in illum credimus sicut et in Patrem. Nam cum initio hujus Symboli profiteamur: *Credo in Deum Patrem omnipotentem*; et in consequentibus adjungamus: *et in Jesum Christum filium ejus unicum, Dominum nostrum*, unam nos credulitatem Patri et Filio exhibere confitemur; et quia eos una fide credimus, unum procul dubio Deum prædicamus. Et sicut illorum est una substantia, sic nostræ confessionis una credulitas. Credimus in Patrem et Filium, non alia credulitate in Patrem, et alia in Filium, quia non est alius Deus Pater, et alius Filius; alius utique est in persona, non est alius in substantia. Illa quippe conjunctio quam interponimus dicentes: *et in Jesum Christum Filium ejus*, ad distinctionem pertinet personæ, non ad divisionem naturæ, ac si dicamus: *Credo in Patrem, credo et in Filium*; quia alia est persona Patris, et alia Filii; una tamen ac indifferens est

A nostra credulitas, quia indivisa et inseparabilis est Patris et Filii deitas.

Sciendum quoque nomen Jesum esse Hebraicum; transferri tamen in Latino cloquio *salutorem*, sive *salvatorem*. Sed quia non sola appellatione, sed essentialiter Salvator habet hoc commune cum Patre, quia non solus Filius salvat, sed salvat Pater, salvat Spiritus sanctus; et non est alia salus Patris, alia Filii, alia Spiritus sancti; sed eadem salus est Patris quæ et Filii, eademque Spiritus sancti; neque alios salvat Pater, alios Filius, alios Spiritus sanctus; sed eosdem quos salvat Pater, eosdem filius, eosdem Spiritus sanctus. Sed idcirco in hoc loco solus Filius dicitur Jesus, quia solus missus est a Patre et Spiritu sancto pro salute mundi. Sed tamen non solus operatus est mundi salutem; quia licet solus sit missus, non tamen solus operatur. Missio enim ejus est personalis, operatio vero substantialis; et sicut jam supradictum est, quod personale est, non communicat alteri personæ; quod vero substantiale est, indifferens et commune est totius Trinitatis. Christus autem Græco appellatur vocabulo, quod in Latino exprimitur *unctus*; unctum autem eum oleo lætitiæ, id est Spiritu sancto, constat in assumpta carne, non in assumptis Verbi divinitate; et idcirco hoc vocabulum non habet commune cum Patre et Spiritu sancto, sed solius speciale est Filii, et hoc, ut dictum est, propter carnem. Sed tamen quia carnis et Verbi una est persona, Christus est etiam secundum carnem, Christus secundum animam, Christus secundum divinitatem, sicut dicimus Christum descendisse ad inferos, Christum jacuisse in sepulcro. Et Apostolus ait: *Neque tentemus Christum, sicut quidam eorum tentaverunt* (I Cor. x); id est quidam ex eis qui per Moysen ex Ægypto ducti sunt, quo tempore nondum erat Christus nisi secundum sempiternam divinitatem.

Filium ejus unicum. Cum dicit *unicum*, procul dubio nativitatem ejus ex substantia Patris sempiternam nos intelligere facit, quam nativitatem non communicat cum cæteris filiis Dei; dicuntur enim sancti angeli filii Dei; dicuntur et sancti homines; sed isti per ejus gratiam adoptati, non de ejus substantia editi. Unicus vero, non gratis adoptatus, sed genuina nativitate ex ejus substantia est Filius; ac per hoc non potest esse minor Patri quia cum sit figura imago substantiæ, et sapientia Patris, non potest Pater imaginis figuræ et sapientiæ suæ esse major. *Dominum nostrum*. Non solus Filius Dominus est noster, sed et Pater, et Spiritus sanctus; sicut non solus pater est Deus, sed et Filius, et Spiritus sanctus; neque alia dominatio Filii, et alia Patris; sicut nec alia deitas Patris, nec alia Filii, sed deitas et dominatio una est Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Crebro tamen in divinis litteris in Dei vocabulo Pater; in Domini, solet intelligi Filius.

Qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex virgine Maria. Conceptus quippe de Spiritu sancto,

hoc est gratia vel virtute Spiritus sancti; non enim credimus, sicut quidam sceleratissimi et nefandissimi ausi sunt dicere, Spiritum sanctum in utero Virginis fuisse pro semine, tanquam hoc egerit Spiritus sanctus in conceptione Dominicæ carnis, quod agit semen paternum in conceptione cæterorum hominum, sed potentia Spiritus sancti carnem Christi creatam. Merito autem quæritur, cum opera totius Trinitatis sint inseparabilia, cur conceptionem carnis Dominicæ solus operatus esse dicitur Spiritus sanctus? Sed quia sanctificatio sit per spiritum, et idem spiritus, sic est Deus, ut sit etiam donum Dei; idcirco Spiritus sanctus dicitur carnem in utero Virginis creasse, ut intelligamus sanctificatione divinæ gratiæ per donum Spiritus sancti ita creatam Christi carnem, ut et divinum esset opus, et in unitate personæ unici Filii Dei, absque ulla originalis peccati sorde, ita sit assumpta, ut ex ipsa conceptione sanctificata, et Dei verbo substantialiter unita, nullum posset deinceps recipere peccatum. Et in tantum sanctificata est, et divina caro facta, ut non solum ipse peccatum habere non posset, verum etiam in aliis peccata purgare efficacissime possit. Nam cæteri homines ad hoc sanctificantur ut peccatis careant; homo tamen Dominicus ad hoc sanctificatus, ut peccatum nullo modo recipiens, peccatores ex potentia divinitatis suæ justificaret. Natus namque est de Spiritu sancto et virgine Maria: sed de Spiritu sancto non sic natus tanquam eum habeat Patrem; de virgine vero Maria sic natus, ut eam haberet matrem; de Spiritu sancto natus, a Spiritu sancto secundum hominem natus est, ut non de Spiritu sancto substantiam habeat; de matre vero natus ex ejus substantia accepit carnis substantiam, hoc est de corpore Virginis traxit proprium corpus; ut sicut divinitate erat consubstantialis Patri, sic per humanationem [cod. humanationem] fieret consubstantialis matri, ut incomprehensibilis et invisibilis haberet in quo videretur et comprehenderetur.

Passus sub Pontio Pilato. Sicut ad veritatem fidei pertinet ut credamus, eum de infirmitate nobis medicinam procurasse, id est sua passione nos non solum a passionibus peccatorum, sed etiam a passionibus poenarum, liberasse; ita et ad veritatem pertinet historiæ quod dicitur, *sub Pontio passus Pilato.* Sicut necessarium est ut credamus, quod pro nostra fuit salute passus, sic congruum est ut noverimus quando fuerit passus; quoniam, sicut Evangelium indicat, natus est Dominus tempore Cæsaris Augusti, id est Octaviani, cum Judæis regnaret Herodes; passus est tempore Tiberii Cæsaris, cum Judæam procuraret Pilatus: constatque hunc Pilatum hominem Romanum a principe Romano, videlicet Tiberio, ad procuracionem Judææ pauco tempore antequam Dominus pateretur missum, et vocatum Pontium a quadam insula Romana Urbi vicina, ubi natus fuisse fertur. Sub hoc itaque

A præside passus est Dominus multas et diversas acerbæ mortis injurias, ut nos ineffabilibus honoribus suavissimæ ditaret vitæ.

Crucifixus, mortuus, et sepultus. Sacramenta crucis, mortis et sepulturæ ejus ita sunt inexplicabilia, ut nullius linguæ laudibus, sed nec sensu cujusquam possint digne explicari. Hoc tamen convenit in crucis contemplatione nos cogitare, quia ideo Dominus inter cæteras mortes ligni suspensionem prælegit, ut per hanc restauraret primam ligni transgressionem; ut sicut in Adam per ligni dilectionem humani generis facta dejectio, ita in Christo per ligni asperitatem fieret ejus erectio. De compositione autem ejusdem crucis ad ædificationem pertinentia multa utiliter dicuntur, unde aliquid tentare longum est; sed tamen breviter aliquid dicere commodum est propter sacratissimi Symboli necessariam meditationem. Senserunt namque sancti doctores, quod illa verba Apostoli, ubi ait: *In charitate radicali atque fundati, ut possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit longitudo, latitudo, sublimitas, et profundum (Ephes. III),* ad crucis compositionem mirabiliter et veraciter aptentur. Latitudo enim crucis est in traverso ligno ubi figuntur manus; longitudo vel illud rectum lignum, in quo totum corpus extenditur; sublimitas quoque crucis est hoc quod super transversum lignum eminet, cui caput adjungitur; profundum quoque ejus est hoc quod terræ infixum.

Et quia Apostolus *mortuos nos dicit (Gal. II) cum Christo, et vetus homo noster simul confixus cruci cum illo, ut evacuetur corpus peccati, et ultra non serviamus peccato;* attendendum omnino quomodo ista quatuor, id est latitudo, longitudo, sublimitas atque profundum nostræ crucifixionis convenient. Solet namque gaudium, atque hilaritas mentis per latitudinem significari; per manus quoque significantur opera nostra; et quia manus crucifixi in latitudine crucis, id est transverso ligno figuntur, hoc significat quia bona opera nostra tunc fiunt Deo acceptabilia, si cum hilaritate fiant. Et quæ sunt illa opera, nisi ea de quibus homini dicitur: *Tolle crucem tuam et sequere me? (Matth. XVI.)* Et iterum: *Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt? (Gal. V.)* Crucifigitur autem caro, cum mortificantur membra nostra super terram, a fornicatione, immunditia, luxuria, avaritia, et cæteris hujusmodi (Col. III). Omnia enim bona quæ nunc agimus tanquam clavis præceptorum in Dei timore confixi, hilariter et cum charitate faciamus, ut cum Apostolo dicere possimus: *Non solum autem, sed et gloriamur in tribulationibus (Rom. V);* neque murmuremus difficultatibus, ne perdamus in cruce latitudinem hilaritatis, sed simus spe gaudentes. Per longitudinem quoque, in qua totum corpus extenditur, potentia atque tolerantia significantur, unde longanimes dicuntur, qui tolerant; et pertinet ad perseverantiam. Per sublimitatem, vel cui caput adjungitur, significatur expectatio re-

tributionis, sed sublimi iustitia Dei, qui reddet unicuique secundum opera sua (Rom. 11), his quidem, qui secundum patientiam boni operis, gloriam, et honorem, et incorruptionem parentibus [al. merentibus] vitam æternam. Profundum autem, quod terræ infixum est, secretum sacramenti præfiguratur; et pertinet ad occultam gratiam, ex qua invisibiliter operantur, sicut ipsa profunditas terræ infixam non apparet; sed tamen superiora quæ apparent, per ipsam continentur. Igitur quæ cum cruce Christi quia tollit, ut sequatur eum, teneat latitudinem charitatis, longitudinem perseverantiæ, habeat etiam sublimitatem ut ea, quæ cum charitate hilariter ac perseveranter agit, ad supernum finem referat, ut in actibus suis nullam aliam intentionem interserat, sed fiat sicut scriptum est: *Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes tuas propter æternam retributionem* (Psal. cxviii). Teneat quoque profundum, ut sciat quia omnia, quæ bene agit, quod perseverat, et hoc propter supernam intentionem facit, per occultam gratiam Deus per illum, et in illo agit.

Hæc de compositione crucis; nam de statu ejus alia est figura. Significat enim status crucis universitatem potestatis Christi, de qua ipse ait: *Data est mihi omnis potestas in cælo, et in terra* (Matth. xxviii); et Apostolus dicit: *In nomine Jesu omne genu flectitur cælestium, terrestrium et infernorum* (Phil. ii), in qua universitate et in sublimibus caput nostrum elatum est, ubi ei ministratur ab angelis, et inferna ei subjecta sunt, et media ea, scilicet quæ infra cælos ac terram sunt, quasi extentis brachiis potestatis suæ gubernat, regit ac moderatur. Est etiam qualitas crucis, ita ut si cam non erectam, sed planam, et æquali tenore libratam teneas, quatuor tibi plagas mundi monstrare videatur, tanquam eos quibus *mundus crucifixus est, et ipsi mundo* (Gal. vi) a solis ortu et occasu, ab aquilone et mari a Deo elegi et vocari.

De mortis vero ejus mysterio omnes hoc cognoscunt fideles, quia ideo immortalis mortuus est, ut mortales ad immortalitatem reduceret; et ut spolia, quæ diabolus de paradiso fraudulenter abstraxerat, non per potentiam sed per justitiam ab eo eriperet; per justitiam scilicet, ut diabolus eos, quos per peccatum sibi subdiderat, quibusque peccantibus merito dominabatur, juste amitteret, cum injuste unum sine peccato et innocentem occidisset. Sepulturæ quoque mysterium, quod actum est in capite, agitur etiam figurate in corpore ejus, quod est Ecclesia. Nam sicut Dominus sexta die laboravit in passione, sic Ecclesia a sexta die, ætate mundi, laborat in ærumnis et periculis vitæ præsentis; et sicut ille septima die, hoc est Sabbato, quievit in sepulcro, sic sanctorum animæ, post molestias vitæ præsentis, excipiuntur ab illa requie quæ interposita est inter labores hujus vitæ, et ultimam corporum resurrectionem; tanquam post sextam ætatis diem sabbatizantes, hoc est requiescentes,

A in solis animabus exspectantes etiam octavam resurrectionis diem, quando receptis corporibus, finita mutabilitate temporum, in incommutabili luce animæ cum suis corporibus, sine ullo deinceps timore, ad visionem sublevabuntur Divinitatis, sicut *Christus resurgens a mortuis jam non moritur* (Rom. vi). Hoc igitur triduum sacratissimum crucifixi, sepulti, suscitati, unum quod significat crux, in præsentia agimus vita: biduum autem, quod significat sepultura et resurrectio, fide ac spe agimus, quia ea nondum videmus, nondum tenemus. Sicut enim Dominus propterea crucifixus est, ut sepeliretur et resurgeret; ita nos ea quæ in præsentia vita agimus, sic in necessariis deputantur, ut per ea veniamus ad illa, quæ per se ipsa petenda sunt et concupiscenda; id est ad illam requiem animarum, quam suspirabat Paulus dicens: *Cupio dissolvi, et esse cum Christo* (Phil. i); et exinde ad illam perfectissimam renovationem, quando absorpta morte in victoria novissima, inimica morte destructa immutati erimus, et æquales angelis facti. Unde Dominus: *Erunt, inquit, angeli Dei* (Matth. xxii), quod significat Dominicæ resurrectionis clarificatio.

Descendit ad inferna ut sanctos, qui per prima mortis debita ibi essent liberaret [cod. liberabit in se]. *Tertia die resurrexit a mortuis*, ut nobis ipsæ illam vitam ostenderet, quæ futura est post generalem hominum resurrectionem. Resurrectio tamen Christi ibi exstitit, ubi et mors, hoc est in sola carne. *Ascendit ad cælos*; hoc est assumptam carnem ad regnum cælestis habitationis sublevavit, ut ipse qui in terris mala nostra pertulit, in cælestibus bona sua possideat. *Sedet ad dexteram Patris*; hoc est regnat in beatitudine Patris; sedere enim regnare est, sicut Apostolus exponit, dicens: *Oportet illum regnare, donec ponat omnes inimicos suos scabellum sub pedibus suis* (Hebr. x); dextera quippe Patris æterna est beatitudo, sicut sinistra ejus æterna miseria. *Inde venturus est judicare vivos et mortuos*. Vivos dicit eos, quos in sæculo viventes in suo adventu invenerit; mortuos autem, qui ante ejus ultimum adventum de hac vita discesserint. *Credo in Spiritum sanctum*, similiter ut in Patrem, et in Filium. Deus ergo est Spiritus sanctus, quoniam in nullum alium credere debemus nisi in Deum; et fides una est, quia credimus in unum Deum Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, qui Spiritus sanctus consubstantialis est eis a quibus procedit, hoc est Patri et Filio. Quia sicut non potest aliud esse generans, et aliud generatus, sed hoc est genitus quod generans Deus; sic aliud non potest esse procedens Spiritus, et aliud ipse a quo procedit Deus; sed hoc quod ipse est, hoc etiam ab eo procedit; id est de Deo Deus nascitur, de Deo Deus procedit; et non alius Deus genitor, alius Deus genitus, aliusque procedens; sed generans, genitus, procedens, unus est Deus: hoc est Pater, et Filius, et Spiritus sanctus.

Sanctam Ecclesiam catholicam. Subauditur credo:

non enim dicitur : *credo in sanctam Ecclesiam*, sed *credo sanctam Ecclesiam*; hoc est non in eam credo sicut in Deum, sed in ea credo esse Deum, et illam in Deo; credo scilicet eam domum esse Dei, habitaculum Dei, sed non quæ contineat Deum, sed quæ contineatur a Deo; et hoc est quod dixi eam esse *in* Deo. Ecclesia quippe Græco vocabulo vertitur in Latinum *evocatio*, vel *collectio*, et subauditur *fidelium*; catholica vero interpretatur *universalis*, eo quod a solis ortu et occasu, ab aquilone et mari laudet nomen Domini, et a finibus terræ clamet ad Dominum, cum certe sit toto orbe terrarum diffusa.

Remissionem omnium peccatorum; hoc est *credo*, omnium scilicet et originalium et actualium peccatorum remissionem fieri per baptismum, tamen in sola Ecclesia Christi, quæ et domus est Dei, extra quam nullam fas est credere remissionem, nullam justitiam: quolibet enim quis modo ab Ecclesia Christi discedat, nullam deinceps consequetur peccatorum remissionem, nullam operabitur justitiam, quoniam extra Ecclesiam positis sacramenta ecclesiastica non solum haud valent ad salutem, sed potius ad perniciem. *Carnis resurrectionem*; subauditur *credo*; carnis utique non animæ, quoniam anima licet pro peccatis suis moriatur, id est a sua vita, quæ Deus est deseratur, tamen substantialiter vivit, et non moritur; et quia in substantia sua non moritur, idcirco substantiæ suæ non eget resurrectione, sed in sola, ut dictum, carne homo resurget, quia in carne moritur, et eadem quæ moritur caro, eadem etiam resurget, sed ita immortalis effecta atque spiritualis, ut deinceps mori non possit, neque ullam sentire

A corruptionem; eritque homo post resurrectionem et ejusdem naturæ, et alterius qualitatis, secundum illam Apostoli disputationem ubi ait: *Seminatur corpus animale, resurget corpus spiritale, etc.* (I Cor. xv).

Et vitam æternam; subauditur *credo*. Quærendum est, cum justis futura sit vita æterna, et impiis mors æterna, quare in Symboli professione non confiteamur mortem æternam nos credere sicut vitam æternam? Sed sciendum est quia ex contrariis contraria intelligere in promptu est; in professione enim hujus fidei fidelium causa inserta est; illi vero qui sunt alieni a fide, erunt extorres et de causa fidelium, hoc est vita æterna; cum enim confiteamur sanctam Ecclesiam, remissionemque peccatorum, ac vitam æternam, quid ex contrariis de impiis sentiendum est, nisi quia qui non communicant sanctitati Ecclesiæ, remanent in immunditiis suis? qui non participantur ei in remissione peccatorum, manent in detentione peccatorum: et tunc demum quia non erunt possessores vitæ æternæ, erunt perpetuos mortis æternæ; a qua morte hac fide eripiuntur vere fideles, non illi qui etsi verbis dicunt se nosse Deum, factis autem negant. Restat quidem hujus Symboli conclusio, id est *amen*, quod est verbum Hebraicum, transferturque in Latinum *vere*, sive *fideliter*; et cum per totum textum Symboli aut aperte dicimus, aut tacite subaudiri facimus *credo*, ad ultimumque concludimus *amen*, quid aliud intelligi datur, nisi vere credo quod in Symbolo recitavi, fideliter credo quæ in Symbolo continentur? Amen.

SYMBOLI ATHANASIANI EXPLANATIO.

(Ibid. p. 396, ex eodem codice.)

Injunctis mihi illud fidei opusculum, quod passim in ecclesiis recitatur, quodque a presbyteris nostris usitatus quam cætera opuscula meditatur, sanctorum Patrum sententiis quasi exponendo dilatarem, consulentes parochiæ nostræ presbyteris, qui sufficienter habere libros nullo modo possunt, sed vix et cum labore sibi psalterium, lectionarium vel missalem acquirunt, per quos divina sacramenta vel officia agere queant; et quia cum inopia librorum plerisque neque studium legendi aut discendi suffragatur, idcirco vultis ut saltem hanc fidei expositionem meditari cogantur, ut aliquanto amplius de Deo possint sapere et intelligere. Quia maxima omnium ista perniciem est, quod sacerdotes, qui plebes Dei docere debuerant, ipsi Deum ignorare inveniuntur; nam sicut laico blas-

phemia, ita sacerdoti voluntaria Dei ignoratio in sacrilegium deputatur. Hoc namque opusculum non quidem est altis sermonibus obscurum, nec lacinosius sententiis arduum, cum pene plebeio conscriptum sit sermone; sed tamen si adjunguntur ei pro locis necessariis tractatorum [cod. tractorum] fidei verba, plurimum juvat ad fidei notitiam. Traditur enim quod a beatissimo Athanasio Alexandrinæ Ecclesiæ antestite [ita cod.] sit editum; ita namque semper eum vidi prætitulatum etiam in veteribus codicibus; et puto quod idcirco tam plano et brevi sermone tunc traditum fuerit, ut omnibus catholicis, etiam minus eruditis, tutamentum defensionis præstaret adversus illam tempestatem, quam ventus contrarius, hoc est diabolus, excitavit per Arium, qua tempestate navicula, id est Christi Ecclesia, in